

МИХАЙЛО ДРАГОМАНОВ У ВИМІРАХ ШВЕЙЦАРСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ СОЦІОГУМАНІТАРИСТИКИ

(Рефлексії на полях двох наукових форумів Лозанни та Києва)

«Історія — наука про людину»: ця теза видатного французького історика Марка Блока не тільки продемонструвала поворотний момент у дослідженні інтелектуальної культури, а й спричинила поштовх до вивчення життєвого простору людини як своєрідного наративу, який репрезентує її уявлення про історію та світ. Це обумовило практику широкого застосування в історичній біографістиці методів наративної психології та стратегій конструювання теоретичних моделей інтелектуальної біографії.

Сьогодні не варто обстоювати думку про усталення концептуальних парадигм історичної біографістики. Утім, її основні параметри вимальовуються досить чітко. Це насамперед історія Людини в соціумі, у певному інтелектуальному й культурному середовищі; історія, в якій не завжди є очевидним, проте нерозривно поєднується публічне й приватне, формальне й неформальне, громадське та родинне. По-друге, це історія, в якій виразно проглядається духовно-інтелектуальний контекст епохи у світлі панівних у суспільстві ідей. І, по-третє, така історія, в якій кризь ментальну біографію особистості передається специфіка часу й місця, а за простою хронологією подій постає безмежність інтелектуального й культурного простору з його розгалуженими комунікаціями. З цієї перспективи все важливе — мотивації й реакції, механізми творчості й секрети харизми, рецепції сучасників і прогностичні передбачення. Очевидно, що без міждисциплінарної співпраці та спільних інтелектуальних просторів для обміну думками й генерації нових ідей сподіватися на потужний розвиток історичної біографістики не варто.

Цитування: Верменич Я. Михайло Драгоманов у вимірах швейцарської та української соціогуманітаристики (Рефлексії на полях двох наукових форумів Лозанни та Києва). *Український історичний журнал*. 2026. № 1 (586). С. 239—242.

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2026. Стаття опублікована на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

Одним із таких інтелектуальних діалогів став швейцарсько-український проєкт «Михайло Драгоманов: Швейцарія на українській інтелектуальній мапі Європи» («Mykhailo Drahomanov: Switzerland on Ukraine's Intellectual Map of Europe»¹), який виконується Університетом Лозанни та Інститутом історії України НАН України в контексті міжнародної програми «Українсько-швейцарські спільні дослідницькі проєкти: Конкурс 2023», організованої Національним фондом досліджень України та Швейцарським національним науковим фондом.

Проєкт спрямований на вивчення європейських вимірів і швейцарських контекстів інтелектуального простору ідей М. Драгоманова — першого українського політичного теоретика, котрий цілеспрямовано обґрунтовував необхідність європейського геополітичного вибору України в контексті збалансованого розвитку національної політики на Заході та Сході Європи. Водночас він декларував нерозривність творення українського проєкту в синхронному тандемі із загальноєвропейськими політичними, суспільними, культурними процесами.

Провідна мета проєкту — конструювання уявної інтелектуальної мапи українського мислителя на основі систематизації європейської генеалогії його ідей, інтелектуальних і політичних контактів, швейцарського соціального повсякдення та культурного середовища. Початкова робоча гіпотеза проєкту концентрувалася довкола таких проблемних блоків: 1) ідеї європейської Реформації, Просвітництва та позитивізму в українській інтелектуальній історії XIX ст., передусім швейцарська та європейська генеалогія ідеалів М. Драгоманова; 2) національні й регіональні ідентичності XIX ст. на інтелектуальній мапі М. Драгоманова; 3) швейцарський федералізм і конституційна програма М. Драгоманова у світлі європейських і українських дебатів з «національного питання» кінця XIX — початку XX ст.; 4) женецька доба М. Драгоманова: мережа інтелектуальних контактів, культурне середовище, епістолярні зв'язки та репертуар читання; 5) компаративні практики та ретроспекції у текстах М. Драгоманова на перехрестях європейської, швейцарської та української історії; 6) ідеї та спадщина М. Драгоманова в українській інтелектуальній історії XX ст.

Ця гіпотеза передбачала опрацювання концептуально-евристичної моделі інтелектуальної біографії М. Драгоманова з компаративним аналізом його текстів та візій у координатах європейських і українських політичних та соціальних дебатів кінця XIX — початку XX ст. У світлі реалізації проєкту запропонована міждисциплінарна концептуалізація осмислення феномену М. Драгоманова, розробляються основні стратегії її застосування щодо вивчення його інтелектуальної біографії, визначається культурний ландшафт інтелектуального простору ідей вченого.

Водночас опрацьовувалися методологічні засади підготовки е-Архіву М. Драгоманова. Це цифрове сховище репрезентується як інструмент відкритої науки, котрий забезпечує візуалізацію життєвих сценаріїв вченого та орієнтований на перспективу формування цифрової платформи гуманітарних студій з української та європейської інтелектуальної, політичної та культурної історії.

¹ Mykhailo Drahomanov: Switzerland on Ukraine's Intellectual Map of Europe. Офіційна сторінка проєкту. URL: <https://drahomanov.history.org.ua>.

Першим етапом апробації згаданих ініціатив стало проведення 7—8 листопада 2025 р. в Лозанні воркшопу «Європа Михайла Драгоманова» (Mykhailo Drahomanov's Europe) у змішаному форматі. Семінар мав чотири послідовні панелі: 1) Життя та мережа М. Драгоманова під час його вигнання у Швейцарії; 2) Український та російський погляд на Швейцарію і Європу; 3) Українське національне питання в європейському контексті; 4) Соціальна та політична думка М. Драгоманова.

Така наукова палітра студіювання інтелектуальної біографії М. Драгоманова зумовила надзвичайно цікаву дискусію. Учасники першої секції розмірковували щодо інтелектуальних вимірів швейцарського повсякдення вченого та його читачьких практик (*Б. Цимбал, А. Шевченко, С. Блащук*), ідеології конфліктності у його полеміці (*Ф. Бауманн*) та циркуляції творів М. Драгоманова у Східній та Центральній Європі в 1870—1880 рр. (*Є. Яцук*). На другій секції обговорювалися питання російських дискурсів про Швейцарію в XIX ст. (*Б. Шенк*) та політичної свободи на обширах швейцарської та української минувшини (*Б. Капоссі, О. Ясь*). Третя секція була зорієнтована на системне осмислення національної проблематики в спадщині М. Драгоманова (*О. Дмитрієв, Р. Шиманський, О. Середа, А. Зазярнюк*). Дискусії на четвертій секції розгорнулися довкола питань федералізму, анархізму та романтизму в інтелектуальному доробку вченого й політичного мислителя (*Т. Портнова, Я. Верменич, В. Шелухін*).

Органічною частиною заходу стала презентація науково-методологічного та архівно-бібліографічного сегмента проекту — е-Архіву М. Драгоманова (*О. Юркова, С. Блащук*), підпорядкованого актуалізації, візуалізації, цифровізації та збереженню інтелектуальної спадщини науковця. Він позиціонується як цифрова платформа, котра надає вільний доступ до результатів досліджень ідей, візій та концепцій М. Драгоманова і сприяє науковій комунікації європейських та українських науковців². Відповідно до чинного швейцарського та українського законодавства в е-Архіві М. Драгоманова розміщуються цифрові версії видань, які нині є суспільним надбанням, а також авторські праці, підготовлені й опубліковані в межах цього проекту.

Варто взяти до уваги, що масштаб творчої спадщини М. Драгоманова нині оцінюється у 20—30 великих томів, але на сьогодні немає навіть попередньої академічної систематизації його текстів. Отже, е-Архів М. Драгоманова має почасти компенсувати цю прогалину й прислужитися справі початкової систематизації його спадщини.

Попередні підсумки воркшопу підвів проф. *Бела Капоссі*, швейцарський керівник проекту, котрий відзначив надзвичайно цікавий перебіг дискусій і широкий діапазон порушених проблем. Водночас він наголосив на перспективах проекту й потребі у всебічній репрезентації М. Драгоманова в англомовному академічному середовищі.

Переосмисленню місця і ролі М. Драгоманова в українській інтелектуальній історії та рефлексіям щодо Драгоманівських студій у сучасній європейській і

² е-Архів Михайла Драгоманова. URL: <https://archives.drahomanov.history.org.ua/>.

українській соціогуманітаристиці був присвячений семінар «Драгоманівські студії: проекти, ретроспективи та перспективи», який відбувся в Києві 14 листопада 2025 р. З вітальним словом до учасників семінару звернувся Б. Капоссі, який підкреслив проблемне багатоманіття представлених проектів.

На першій панелі семінару («Повернення Михайла Драгоманова до української соціогуманітаристики») розглядалися питання видання збірки творів М. Драгоманова 1991 р. (*В. Шандра*) та ін. Друга панель («Михайло Драгоманов у світлі сучасних проектів») була зорієнтована на репрезентацію різноманітних проектів, пов'язаних із постаттю вченого, його родинним оточенням (*І. Гирич, С. Романов*), перспективам е-Архіву й особливостям його архітектури (*С. Блащук, О. Юркова*). На третій панелі («Драгоманівські студії у сучасній європейській і українській соціогуманітаристиці») був поданий ґрунтовний огляд студій науковця в Болгарії та Україні (*А. Якімова, О. Ясь*), акцентовані контроверсійні й дискусійні питання в його текстах (*Я. Верменич*), систематизовані культурні та інтелектуальні впливи (*В. Шелухін*) Підсумки роботи семінару підбив український керівник проекту *О. Ясь*, який відзначив розмаїття можливостей і перспектив Драгоманівських студій у царині інтелектуальної, політичної та культурної історії.

Обидва форуми вирізнялися толерантністю і високим науковим рівнем дискусій, які суттєво доповнили й розширили бачення інтелектуальної генеалогії ідей М. Драгоманова, зокрема висунули порівняння з візіями низки відомих європейських та українських мислителів. У межах роботи воркшопу й семінару працювало понад два десятки вчених, які репрезентували університети й інституції дев'яти країн (Швейцарії, України, Великої Британії, Канади, Німеччини, Польщі, Франції, Чехії, Болгарії).

Сподіваємося, що міжнародна співпраця зі студіювання як спадщини М. Драгоманова, так і європейської, швейцарської й української інтелектуальної історії стане доброю науковою традицією.

Надійшла / Received 21.11.2025

Ярослава ВЕРМЕНИЧ

Інститут історії України НАН України (Київ, Україна)

Yaroslava VERMENYCH

Institute of History of Ukraine of the NAS of Ukraine (Kyiv, Ukraine)